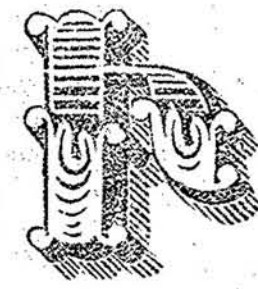
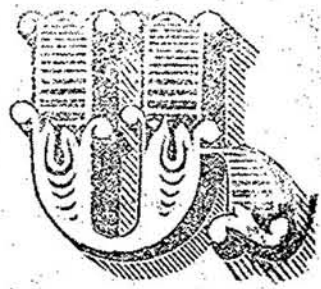

ՀԱՅԵՐ ԵՄ ԲԵՐԻՆԵՐ

ՀԱՅԵՐ ԵՄ ԲԵՐԻՆԵՐ

Տարեկան վեցամսայ

ՀԱՅԵՐ ԵՄ ԲԵՐԻՆԵՐ 2. 80 40
ՀԱՅԵՐ ԵՄ ԲԵՐԻՆԵՐ 30. 20 10

ՍԱՐԱԳՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Շարժ. Ապր. Տարաք, Թի 16

ԱՂԵՐԱՍԱՆԻՐԻԱ

ՀԱՅԵՐ

Journal AREV

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՍԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՈՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՈՐԵՆ-ՍԱՐԱԳՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՅԱՆ ԹԵՔԵՍԱՆ

ԱՂԵՐԱՍԱՆԻՐԻԱ

ԿԵ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻ ՇԱՐԱԲԵ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՄ

ՄԱՍՆԱԽՈՐ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍՈՒԳԵՐ

Երբ որ պարագայեր կան, ուր հանրային ամենին հանուր մասնակցությունները են իսկ, յայն-հանդիմանի կը պայտը առնել անհատ-կան անձնապատկան մասնակցությունը կամ զգացումը մը, որ վարկերի մը կը խնդրեն անհատական իրենց և ինք-բնականը. առ խղճաբար հարցումը և ինքն-կուտակ թէ արդեօք չափա-կանց ետևադան պիտի չըլլայ այդ պահուն հանրային գործի մասին ըստ յայտնելիք ո՛ր և է մէկ խորհրդով կամ կատարելիք ո՛ր և է մէկ գաղափարները: Անշուշտ, ամեն մարդ, և ամենին անանձնական մարդ, իր սեփական խառնածոքին, մասնակցություն և զգացումներուն համաձայն է որ կը գտնէ արդէն իրենց. անշուշտ, կան նաև հանրա-յին իրով զբաղող մարդիկ որ իրենց յատուկ ուրիշ ներքին կեանք մը կապուին և այդ կեանքն ալ կ'եր-գեն կամ կ'արձակագրեն երանքն, միջոց իրենց անհատական իրենց և իրենց խառնածոքին:

Կ'ստանան միայն անոր ցնծութեան օրին՝ իրենց ազդեցություն յիշելու համար... Այդ հաղորդուող հրէշներէն դատ, ուրեմն, ցարժ հատարակաց է ամեն Հայուն, և ամեն Հայ, ո՛վ որ ալ ըլլայ, դայն գրեթէ նոյնքան խոր կ'զգայ այս պահուն, նախ ընդ-հանուր կերպով մը ըստ Հայ ա-նունը կը խոստանա անհատ զինքն, տանջանքն ու սպառնալը աչքին առջև և բերելով, և յետոյ ի մաս-նաւոր ի մասնագիտելով իրեններուն, ծնողքի, եղբոր, քրոջ, ազգական-ներուն և բարեկամներուն կացու-թեամբը որոնցմէ առանձին լուր մը չի դար շատոնց ի վեր և որոնք քիչ կամ շատ փնտռած, կամ թերեւս ալ յայտնած կ'ընեն ըլլալ պատուե-լու մօտեցումը դադանքն ճիշդնե-րէն... Երկնայինքն են անանք որ վախի և յոյսի այս տարուե-րունով կ'ընեն և մտաբերու-թեանց սիրելիներուն, այս և իրենց իրենց և իրենց խառնածոքին:

Երանի՜ թէ դայած ու տեսած, ճանչցած ու սիրած ըլլալիք... Կեանքի մէջ, արդարեւ, կախեր են Գառնիկ Գույումճեանը, Գառնիկ Զամպաճեանը ու Կարապետ Ճըր-ճըրեանը, ուրիշ 9 հոգիի հետ, որոնց այս ձևով գտնէ՜ կը հրատարակեն անհա՛ մահազգրը, 20էն 30 տարի-ը ունեցող այդ կայտառ կործանելուն՝ որոնց մէջ, Կարապետը, դեռ քսանն ալ ամբողջ չլուծուած՝ կ'առաջա-րած գործիք մէջ չընաւարտ կարգի աշակերտը եղաւ նաև ու մարմնացումն էր աշխատանքը, լուրջ, աղիւս ու առողջ պատանութեան, որոնց միւսը՝ Գառնիկը, բարի ու ե-ռանդուն կործան մըն էր, որ մահ-կամարը կ'ընէր և երկու պղծիկ դաւակ կը թողու, և որոնց երրոր-դը՝ Գառնիկը, կը յիշեա թէ գիշեր մը ինչպէ՛ս իր սիրտը ամբողջովին պարզեց քրոջ՝ խառնադատեցնելով և սքանչացնելով զքեզ... Ա՛հ այս մեծաւանկային տեսիլը մա-հաճողքէն վար հոճացող ազգական ու սիրական մահութեանը, և մտա-ծովը իրենց ետին մնացողներուն, մօր, հօր, կնոջ, դստի, եղբոր, քրոջ, և իրենց անհատական իրենց և իրենց խառնածոքին:

Վա՛յ Կրիկիկոյ և Հայաստանի մէջ տիրող ահաւի զինակը պատ-կերացնող... Կարծես հրաման մը կայ այնպէս ընելու որ ձայնիկը չը լըս-ուած մեռնի այս ազգը որուն ա-զգայովը շատ լուսեցում(?) առնեալ... Մենք որոշեալ ենք, սակայն, չի մեռնիլ անձայն-անշուշտ... Երեկ և այսօր, հեղինակաւոր կողմերէ ըսին մեզի՝ թէ ընդգրկուած է մեծ մի-թիւնի մը գումարման համար մեր վերջին յօդուածին մէջ գտնուած թերութիւնները, ինչպէս ըսին թէ կը խորհուր նաև անկէ մէկ թիւ առաջուն խմբագրականին մէջ յայտնուած գաղափարին չուրջ խորհրդակցութիւններ կատարել: Իսկ մըն է առ:

Թեւեռուն լրաց ղէպի թշնամին, յուշիկ-յուշիկ կը թափանցէ անոր թ-գրուն մէջ, և աստիճանաբար կ'ը դարձանէ կ'անէացնէ դայն, առանց ք-ւի, արեւմտահայկեան ու ջրածոք թեան... Այս երազուն, այս փորձիլ ու խո-ղիլ տողերը կարգաւոր, փափաք չէ զգար, ըսէ՛ք ինչքեմ, մեռնելու մաս-նը զոր հեղափոխութիւնը կը բերէ ձե-րք ամենին ըսողը նուէրը զոր կար-նայ ընել բարեգութ հոգի մը... Այսքան մարդաբարեգութ ու յո-նաւորութեամբ անհատական իրենց ան-ընդ, կը փորձուի արտայայ-թել որ իրենց ալ արուի այսօրին զմայլելի, ցանկալի, ըսէ՛ք անմահա-կան մը մեռնիլ... Ամէն:

Մ. Ս. Կիրիսեան

ՀԱՄԵՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (ԱՐԱՎ ԲԵՐՈՒՄ)

Ես կեանքին յաւիտեական սի-րունքն եմ: Իմ սիրտս պարզ է, և ես չեմ պատկերիլ միայն: Միջոցաւ ծնունդն եմ ես տառա-նեղութեամբ անհատական իրենց մէկ վայրկեանին: Իմ ձեռքն կ'ընդունայ թեւք զե-կական, որով աստուծոյ ծաղիկը արտա-նայ:

ՕՐԵ ՕՐԻՆ

ՄԱՐԿԱՍԻ... ՄԱՐԿԱՍԻՆԵՐԸ ԿԱՄ ԲԱՐՍԻՍԱՆԻՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂՈՒԹԻՒՆԸ

Բաւած է որ ամենին նորինական, յետեւ, վայրերի ժողովուրդները ան-կամ ունին իրենց բանաստեղծու-թիւնը... Գերմանները, արդի ժամանակաց այս զանազան բարեգործները, չէին կրնար բացառութեան կողմէլ այս ընդ-հանուր օրէնքին: Եթէ իրենց բանականը ի գործ կը դնեն ամեն տեսակ խիզախութիւններ նուաճուած երկրներուն մէջ, անգին Գերմանիոյ մէջ չեն պակսել պուշտներ ու գրադարներ, որոնք տաղեր, փառա-բանութիւններ, ներքոյներ կը յօդուեն շատաւ: Գերման բանաստեղծին մէջ կը պա-տկարծուի հաղիւ սկսած՝ շարադրեց Ան-լուքեան Օմեմեպը, ուր բոլոր գործուած ու գործուելիք ոճերները փառաբանու-են զիւրապանական շեշտներով: «Եթէ բանականը» Գերման թղթաթի-նեղուն որոտին, որոնք Ռէնսի հոյակապ Մարկ-Երկրեցին կը քանդեն ու կը զը-դէնեն, ուրիշ գրեթէ մը կը ձեռնը բո-ցաւունջ տալ մը կործանումի այդ ամ-պարիսի՜ դրժիւն: Ու վերջերս, Կառլ քր Բոյոմերի մէջ, Գերման գրող մը կը բանաստե-ղծանէ: Բոյոմերի Կառլը, այնպիսի հո-կուրդական շեշտներով, որոնք նա-խանք պիտի չարթնին Վերդիլիսի և Թեոփիլի, եթէ ուղ ըլլային... «Ինչպէ՛ս մեր թշնամիները կ'ընդուն-են ու կը խորհեն անհատական իրենց մաս-նակցութեանը: Միթէ գերազանցապէս մա-րդաբարեգ չէ՞ թշնամին մեռնելու ախ-պիւն եղանակաւ մը որ կարելի եղածին չափ քիչ տառապանք զայն... Ու ի՞նչ սակել թաղցր, հեղին ու անդալի մահ՝ զայն այն զոր մեղմաշունչ հով մը, Ե-ւոյեան սիւ-ք մը յամբօրէն կը տանի իր

կը կատարէ զմայլելի անհատ-կան մարդկային, ու կ'անդուն-հուին կատարութեանը կուրծք ժայռերը յայտնաւոր: Ամենամեծ հաճոյքն է տառա-դաւաններուն այնքով ու կոյ ընել բաւած տկարներուն, որ արտերն բանական ինքն ինչպէս: Չիս ճանչցողները «Աստուա-ն դուն» կը բացառանք ինքն զայնքուն հեռուելով, նայն ինքն, կը դառնան զօրութեամբ ու վերջոյ ուսածային: Վայրենիները, սակայն, զիս ճանչնար. անոր համար անունը կը յօշոտեն, կը յօշոտեն նոյն խո-րով անունը կ'ապանակեն անտառ դադանները: Ու Մահը անոնց չ կը յաճի յարմար: Ամբարձուանքները, որոնց ո հիմ կը կառուեն անգին, անհատա-տիկները, ալ զի, տանելով անհատ յայ-նեղութեամբ, «Չայ մըն է սա անշուշտ, աղաւ մը պէ՛ս անգոր», կ'ըսեն, վեր ցն-լով անհատական զանգիւն ուս-առնողներին, իայց ես անյողողը կ'ապանակեմ ձառքս, զոր զէմքն ան շարք լոյսը կը լուսաւորէ թաղցրօրէն: Չի երեսիս շողք ցուքն է պարզ հոգիս ինչպէս արեւը՝ որ արտապայտու-նաւոր: Աստուծոյ պարզ ու ամենազօր հոգիին Ո՛վ արեւ, դուն և ես համաձայ-նակներն ենք որ յայն մը Եւոյեան ինքն իրարու հետ կ'ընդունան Եւոյեան տարբեր գոյներ և Եւոյեան անգամ Եւոյե-հազար դանաղան տարբեր դուն կը միա-ցին: Ես յառաջ կը բերն կեանքին միա-տար, զարմանալով հեղուկը, Եւոյե-կ'ընեն ու ինչպէս ալ մարդոց և աղիւնը մէջ, և զանոնք կ'ապանակեն արեւը երկր-ն ու երկրի շնորհներովն ու փառքովն: Պարտ շուրք, սակայն, որոնք վրայ յառաջ կը նային եւ յուսածայն ու յոյսով կը զգարեն անհատական անցորդներուն, ինչպէս ինքն է, աւաղ, լեցուած մով, ու երբ զէմքն լուսաւոր զ կը ձգեմ յուսած ջուրերուն ալիքներուն վրայ, անանք զայն վար, ալ ու ձախ քաղցրելով ան

զգացութիւնները բանական իրենց լով մերթ... բայց կը հասկնայ հարկաւ որ այդ չէ՛ ինչ որ հոս կ'աւանդուի, և թէ խօսքը ուրիշ բանի մասին է, ընդհանուրին մէջ մաս-նաւոր, հանրայինին մէջ անձնա-կան բոլորովին բացառիկ, չիթե-ցնող, յուզող ու քեզ ինքզինքեզ հանդիմանութեանց վրայ է... Մեր հանրային կեանքը, այս միջոցիս, միայն մէկ հարց, մէկ ա-ռանցք ունի. ճանկատանի 2 միլիոն հայութեանը անշուշտ սխալմարի գործողութեանը դէմ՝ մեր պաշա-պանութեանը, ու պաշտպանութեանը ապագային համար ևս իսպառ ա-պահովման հարցն է ան, որ կը գրաւէ ու կը դաւարէ, կը խան-դաւառէ ու կ'ընկճէ, կ'ուրախացնէ ու կը լացնէ ամենքս: Ամենքս, այս, միեւնոյն սուր ու խորունկ ցար կը կրենք այսօր, մեր ազգին ամ-բող մարմինը կտոր կտոր փրցնող քակող դաշտին վերայաւար: Սոյն-բական ատեններու մէջ անտարբեր երեւցող և իր ազգը յաճախ չի յիշող Հայեր անգամ՝ յս օրերուն միակ ուրիշանքը կը պատճառեն քեզի՝ ինքզինքնին անկեղծօրէն այնքան զիջաւուն ցուցնելով այդ ցարին ու-րան ամենին ջերմ ու յարատեւ զերպով իր ազգին վրայ մտածող մէջ մէջէն: Ամենքս, ուրեմն... Երբ, թերեւս, այն մէկ քանի հազ-ուադէպ «մեծ» երէն՝ որոնք իրենց լեցունի զբամարկներուն հսկողու-թեան կամ իրենց աշխարհիկ պար-տականութիւններուն կատարման տարամերթ հաղովը զբաղած, ո՛չ ա-տեն ունեն ո՛չ միջոց՝ երջանիկ զը-դունելները՝ ազգին կեանքին և արուն-արցունքին մասնակցելու, ու

ծիծաղելի ձևեր կուտան անոր, ու զին կ'անգոստանա Բայց իմ գեմը է միշտ նոյն, միշտ անհոգ, ու կը վայելի իր հարազատ լոյսովը՝ յաւերժօրէն ջինջ ու միապաղաղ:

Քանզի ես կեանքին յաւիտենական սկզբունքն եմ, իմ սիրտս պարզ է, և իմ մտքիս պատկերը՝ միազոյն...

Ու իմ անունս է Համբարձում:

ՄԻԶՐԱՆ Յ. ԱՌՏԵՐԵԱՆ

ՎԱՆԻ ԱՆՑՔԵՐԸ

ԵՒ ԻՆՔԱՊԱՏՈՒՄՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՒՂ

III

Միեւնոյն անուամբ, երբ Իշխանի սպանութեան լուրը դեռ չէր տարածվել, վաղի իր օտո է հրաւիրում Վանի երանին և Արամին, ինչպէս այդ անուն էր շատ անգամ. միայն թէ նրանք երկուսով մի տեղ դնալու սովորութիւն չունէին. ուստի գնում է միայն Վանի երանին, որին ձերբակալում է, տունը խուզարկում է նոյն գործընթացը՝ ուղարկում է Յաւաթան, իսկ թէ նրանից յետոյ ուր էր տարել, միջ է թէ սպանված, ոչ ոք չէր յայտնի չէ:

Այս դէպքերը արդէն աղբաշնան էին ջարդերը սկսելու: Որ անկասկածելի դարձաւ, երբ յաջորդ օրերում թնդանթաները ուղղվեցին հայոց թաղերի վրայ: Արամը եկեղեցին և վարժարանը, որ իրանց բարձր դիրքով խլում էր հայ թաղերի վրայ, դրամից թիւրք կամ մատր դիւտերներով: ինչպէս թաղերում գտնված խաչերը քաղվեցին հայոց կենտրոնական թաղերը, թիւրքերն էլ բուն թիւրքական թաղերը. քաղվում էր նոյն պէս մօտակայ հայ գեղերից զէպի և Աղբաշնանի: զինված մարդիկն էլ Այս-Պատանի ու Քաղաքաձիլի շրջապատ աներում: Նախապէս որոշված էր ջարդերը գրաւում են, սպանելով առաջին աղանձանին: Այդ միջոցին ամերիկական ու շվեդական օդանոցները լայն բաց են անում իրենց դռները անապակված ժողով:

Նանս Գիշ յետոյ հրացանները ձայններ արձարելով լսվում են, բայց հայերը իրանց տններում միամիտ սպասում են, մինչդեռ կոտորածն արդէն սկսել էր գիւղում, ու ամէն մէկ գիւղականը մի քանի մարդիկ սպանվում էին, որովհետեւ գիւղականներն ինչպէս կուտան համար իրար ետև շարելով էին սպանում: Հայերը հալի. թէ իմանում են որ միւլգիրի դուռնաճանութեան դռն էր եղել, զինքն են գիւղում ու կրակ բա՛նալով ջարդարար հարեան թիւրքերի ու շրջակայ քիւրդերի վրայ՝ նրանց ետ են մղում և մնացեալ մարդիկ կարողա՛նում են դուրս գալ ու հեռանալ գիւղից: զէպի յափ մարդ ու տղաներ ջարդվել էին չեն խնայվում նոյն իսկ կաթնիկը մանուկներն անգամ: ջարդարարները բանում էին նրանց ծննդական գրքերը՝ բանները և արու լինելը ստուգելուց յետոյ՝ նրանց դեմքին կամ պատերին դարձնում և վրում էին: Արձակի միւլգիրը միայն տառական ճշգրտութեամբ չէ գործադրում հրամանը, որով շատ մարդիկ ազատվում են: զէպի փոխարէն էր քանի օրից յետոյ գնդակահարվում մի Արաղայում բոլոր չափաւոր արուներին հաւաքում են իրը թէ քաղաք ուղարկելու իրենք՝ բնաճակիւր կամ բնաճակիւր զինուոր, և ամենը միասին գետն են գրգռում: Ոչ ոք արու մարդ չէ մնացել: Արաղայում, Նորդուզում և Նոջաբում, բացի նրանցից՝ որոնք նախապէս քաղաքում են եղել: Բերկերում, Արձակում և Արաղայում, հազու թէ մի քանի տանական մարդկանց աղողվել է փակ չելով սահմանադրւում անցնել ու աղտովել: Տղեր ու պատու կանանց մեծ մասը սպանված է, իսկ երիտասարդներն ու զինվորները, նաև աղջիկները բռնաբարված և շատերն էլ առեւտրված են: Կանայք մի մասը գիւղեր, ուր կեն ու աղջիկներ բնաճակիւր, իսկ անլի շատ գիւղեր՝ ուր բնաճակիւր մարդ չէ գտնվում, ինչպէս են Արաղայի, Նորդուզի և Նոջաբի շատ գիւղեր: Նա Տիրամայր գիւղը թիւրքեր, գտնվում են հայեր: 1-2-ը, ինչպէս իրենք, Արաղայում և Բերկերում, ու տղաների աղողվել է ազատվել: Ներքի շրջերով:

Դա՛մաւոր ժօֆոր յետոյժգած է ընդհանուր յարձակումը որուն վճռական ջարդով թիւրքը դաշխարս դերմանական վրձնադէն պիտի փրկէ վերջնականապէս:

Անշուշտ Ֆրանսական զօրաբանակը ճակատին վրայ կապմ ու պատրաստ է յառաջ խաղալու, բայց բանակին ետին ամէն բան պատրաստ չէ տակաւին: Յաղթութիւնը զէպի դուռն պիտի կատարուի, բայց յաղթանակը միշտ ներքին է որ կը պատրաստուի Ֆրանսա օրական 80000 ռուբլ կը չինէ հիմա, ու Սարայիլոյում... գո՛ւ չէ բնաճակիւր: Վերջ թշնամին ետ մղել սկսիլը՝ հարկ անհրաժեշտ է որ անգաղաք ռուբլ տեղացեանք անոր վրձնուր ուղղվել շարունակէ նախնայել ու խոյս տալ, ապա թէ ոչ ան քիչ մը ետ կը քաշուի ու նորէն կանգ կ'առնէ դիմադրելու և նոյնիսկ հակադաճակում մը գործելու համար: Մտնի մեր մեծ յաղթութեան միջոցին սիէ այժմ մեր խոյր թնդանթաներն ուսնանքի՛ք՝ կալող կղած պիտի ըլլայինք ի փախուստ մասնել թշնամին որ այդ ճակատամարտին մէջ նախնայ մը կատարեց միայն թնդանթան ու աղմուկ թնդանթանի: Այսպէս կ'ըսէ Սպարկոյար ու անոր համար է որ մեծ ու ընդհանուր յարձակումը չի կատարուի տակաւին, և մասամբ սա պատճառով նաև որ անլիական դիմակից զօրաբանակը Ֆրանսայի ճակատին վրայ իր անցուց թուոյն համեմատական չափով աղմուկ չէ ստացած ցարդ:

Առեւելի բան մըն է մտաբերել որ իդէոլոգիան միայն ժիւղայի լեռները տարածուող 800 քիլոմէթր ճակատի մը վրայ — ուր 725 քիլոմէթր Ֆրանսայի, 50ը Անգղիայի և 25ը Պերձի-ճացիք գրաւած են — երկու միլիոն զինուորի բաղկում պիտի կատարուի ընդհանուր յարձակման միակ նշանի մը վրայ: Նաղմադէտներ յոյս ունին սակայն որ այսպիսի դժոխային ու անապահաւոր խառնամարտ մը տեղի չպիտի մնայ անպատճառ: արդարեւ, եթէ Ֆրանսայի զօրանքը ճարձգաւոր զօրքալ մը ընէ, ու տիրող կենսական դիրքերը գրաւել թշնամին իր կապուցութիւնը վտանգուած տեսնելով կ'ստիպուի անհաղձ ու անգործ:

համբերութիւնը զօրացնելու համար նույնիսկ վերջին խաղաղութիւն խոստացեր է, սակայն զօրականները կ'ըսեն թէ իրենց դիմադրող յառաջիկայ ձմեռն ալ խրամաճուրկ մէջ պիտի տնջնեն: պատերազմը գոչէ մինչև 1916 շարունակ:

Կատկած կալ թէ Գերմանացիք ուսական նախնայելու ետք աճա՛ր արեւելեան ճակատին վրայ իրենց ունեցած անթիւր զօրաց մէկ կարեւոր մասը, «երկու հազար հրետանիներով», Ֆրանսայի ռազմադաշտը փոխարինելու մօտոյ՝ որպէսզի ջախջախիլ հարուածով մը այս անգամ դռնէ գրաւեն Քալէն որուն «պէտք ունի» եղիւր փայղերը Անգլիոյ սպանալու համար:

Ու Ֆրանսացիները կը պատասխանեն. «հրամայե՛ք պատրաստ ենք զանգ իւրապիւրելու»:

Ե՛րբ ու ինչպէ՛ս պատրաստուեցան Պատերազմի առաջին երեք ամիսներուն, Ֆրանսացիք զգալի կորուստներ ունեցած էին: սակայն վայրկեան չկորուցեցին ու իսկոյն ձեռնարկեցին մեծ ու ընդհանուր վերակազմութեան մը որուն համար ամէն օտար մասնագէտներ իրենց անլիւրապա՛ հիացումը կը յայտնեն: Ա. Բանալիւր — կորուստներուն տեղը անլիւրապէս նոր զինուորներով լեցուցին: Բ. Պարսկոյի բանակը պատրաստեցին: Գ. Իրենց զինուորներէն 900 առ հարկ բաւեցուցին: Դ. Անկախ զօրականները անխնայ հետադուրեցին, ու զօրավարներու տարեքի սահմանը տասը ասիլ գեղջիցի:

Գերմանական բանակը, «անպարտելի» ինչպէս կ'ըսեն Քալէնի ամբարտաւան սպաները, Մտնի լախալ հարուածին ի վեր մասնաշաղի մը չկրցաւ յառաջանալ Ֆրանսայի մէջ: Ռազմադաշտին ճակատին վրայ 5-10 քիլոմէթր յետոյ նախնայել «կոմուցալ» անդադար, ու ծաղկում տեղա խրամաճուրկներու խորը: Գերման իրենց ուր Ֆրանսա հիմա «երկու» մը կ'ըսեն է զօր պաշարած են, ու Ֆրանսացիք կը պատասխանեն թէ ի՛նչ տարօրինակ բերդ մըն է առ որ կը քալէ կոր ու կը յաղաճալ կոր տակաւ ամէն օր:

Կտրել ու արնիւր, գեղեցիկ ու մեծ՝ վտանգի օրերում անապահաւոր իր

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տեղական «Բեֆորմ» թերթի մէջ կը կարդանք:

Արեւելեան Միջերկրականի ֆրանսական նաւարարներն հրամանատարը նաւերու հրամանատարներուն հրամանատու ալ իրենց կեցուցա՛ նաւերուն ալ գաւթիւնը ճշգրտու: Երբ անոնց տները լիբանոնցի են, պէտք է իր Ֆրանսացի վարուել հետեւին և ազգայ թողուլ, հա՛կառակ սարազային պատգործական գերի նկատել:

Ֆրանսական օդ մը քանի մը օրէ ի վեր ստանալով զոչ մի թիւ, Պէճայի դաշտին և Դաւա՛ լայն, զարգացող իր տեղը ԴՊ Նանայի և Տրիպոլիսի վրայ: անցնելով, օդանաւորները բազմաթիւ յայտարարութիւններ ձգեցին:

Պէյրութէն ստացուած գիւրջին լուրերը կ'ըսեն թէ տեղական իշխանութիւնք ձերբակալեցին քաղաքին բնակի մը իսլամ ակաւաւոր անձնքը՝ այն պէպարակաւ թէ կը պատկանին արաբ գաղտնի բնակութեան որուն կեդրոնը Դաւաթոյի մէջ է: և նպատակ ունին ներկայ կառավարութիւնը տապալել, արաբական անկախ կառավարութիւն մը հաստատելու համար: Կը թուի թէ Պէյրութի կուսակալ Պէյր Սամի պէյի և Թաղապետութեան նախագահ Մուխթար Ջէյուս էֆէնդիի պաշտօնակալութիւնը կապ ունի այս խնդրոյն հետ: Անոնց երկուքն ալ այդ գաղափարը քաջալերած և ժողովրդին մէջ զայն տարածելու օրնած էին:

Պէյրութի նոր կուսակալը Մուլէյան Նալիֆ պէյն է: նախկին կուսակալ Պարսոյի, որ Պէյրութ եկած է կեդրոնական կառավարութեան մասնաւոր հրահանգներով՝ վերջ տալու համար արաբ անկախութեան փորձերուն: Անոնք որ զինքը կը ճանչնան կ'ըսեն թէ առեւելի յարմար է առաջակախութիւն մը հրապարակելու: Իր թիւերն ալ իր կուսակցութեան ամեն մեծ կտորէն մին է: Ինչպէս, Թալէթի և միջին հիւ հետ: (Այս տեղեկութիւնը սխալ է: Սիւլեյման Նալիֆ անունը Իրիսական է, բայց միեւնոյն անգամ Երկրային Թուրքիոյ մեծագոյն գրագէտներէն մին: Հանդիպաւ, կատարաւ եւ ազգայնամով քայլէ՛ք բայց հետո է գերիշխան դիրք մը ունենալ Իրիսականի մէջ: (Ծ. Խ.)

Կը հաստատուի թէ ձեմալ փաշա ըլլալով իր փոխած է իր քաղաքականութիւնը և ցարդ անձանթ կերպով մը կը վարուի ժողովուրդին հետ: ձեմալ չա մեծ հոգ կը տանի դաշնակց ալ հպատակներուն, մասնաւոր Ֆրանսա ինտուն, զանոնք կը միջնորդէ, անոնց պէտք ունեցած դրամը փոխ կուտայ, և կ'աշխատի կարելի եղածին չափ հաճելի դարձնել անոնց գերութիւնը: Գալով իր քաղաքական ընթացքին, ան հասցուցեց, զաւ այն աստիճան, երբ ձեմալ չա, իշխանութեանց կ'ըլլին պատասխանող ձեմալ փաշա իր կրցածը կ'ընէ արաբ երիտասարդութեան համակուրթիւնը չա՛հելու համար, ըլլալ արաբ անկախութեան գաղափարը քաջալերելով, կամ ըլլալ ժողովուրդը պատերազմի տուրքերէն և գրաւումներէն մասամբ ազատել փորձելով: Անիկա կը ճգնի մասնաւոր ամբողջ Մուրիոյ մէջ՝ հանդարտութիւնը պահելու:

Իբրանանի ընդհանուր կառավարիչը (Յովհ. փաշա Գույուսմեհան) ցամաքի ճամբով Պոլիս մեկնեցաւ: Իրեն տեղ անցաւ տոմարային կերպով Բիդա փաշա, Լիբանանի մէջ բանակող զինուորներուն հրամանատարը: Լուծուած Վարա՛կան ինտունը իր տեղ նոր անցանկերը ընտրելու սկսած են: նախկին անցանկերէն երկուքը վերջնապէս:

ուսկից մասնաւոր կառավարում մը զինքն Գահիլէ տալովորդից: Տարաւելի վիճառները — «Տէյիլ Թէլէկրաֆ» կը ծանուցանէ թէ անշուշտ ֆրանսական իշխանութիւնք համաձայն են իտալական կառավարութեան հետ որպէսզի Տարաւելի վերադարձնեն ան կից վերջ իտալիա տարուին, ներկայ եւ դանակին Եգիպտոս շատ տաք ըլլալուն պատճառաւ:

Վրդի անալ, որոնք թէ թաղերից և թէ գիւղերից քաղվում և բնակվում են շրջանային յարկաբաժիններում՝ սպասառանքի մոտոլով օտար դրոշմերի տակ, կարծելով որ բարբարոս թիւրքը պիտի յարդէ օտար դրոշմ և գնդակ չը պիտի ուղղէ նրանց վրայ, կամ երբ կոտորածը սկսի քաղաքում՝ ջարդարարներն այնտեղ չեն հասնի: մինչդեռ յաջորդ գեղեցիկ անպատեհներն այդ կարծիքի սխալ լինելը, որովհետեւ գիւղականներն ու ռուսներն առանձնապէս այդ չենքերի վրայ սեղանցին, չը հայած որ կտրուի իրանի դրոշակներն էլ քաղված էին: իսկ եթէ շրջող սկսէր քաղաքում, անկասկածելի է որ օտար դրոշմն ապաւինողներն էլ չը պիտի ազատվէին, գոչէ նոյն իսկ օտարներն էլ, որոնց սպանական անկարկներ էր անում վայրն իր նամակներում:

Վարդաք վայրից կ'անկտրոջ պատուէրները գաւառական կայանակամներին և միւլգիրներին աւելն գնացել էին, ուստի չը նայած որ Արձակում փախստական զինուորի հարց չը կար, Ապրիլի 6-ին անլի կայանակամն իր մօտ է հրաւիրում հայոց առաջնորդին և երեւելիներին, նըրանց յայտնում է, որ քերտ գիւղերներն են դալիս քաղաք, որոնք դուցէ անկարգութիւններ անեն, ուստի խնդրում է որ հայերը մի նիչև որ քերտերը հեռանան քաղաքից: Նրանք հաւատում են կայանակամի խօսքերին, որ այնչափ մեղքաւորն լինու ունէր որ նրան իրանց հայր էին համարում և որ դեռ երկու օր անալ իրանց տներում խնդոյք էր մասնակցել, ու հաւաքվում են օրանսոյում, որտեղից հենց միեւնոյն գիւղերը նրանց վերցնում և քաղաքից դուրս հանկուղ՝ ըլլալ տղամարդկանց էլ սպանում են:

Միեւնոյն կերպով գաւառներում են նաև միւս կայանակամներն ու միւլգիրները: օգնական Արամա՛յի միւլգիրն իր օտո կանչելով գիւղի հայ երեւելիներին յայտնում է, որ քերտը զօրքեր են գալին, որոնք անցնում դնում են: ուստի հայերը թող իրանց տներում վաղվէն, քիւրդերի հրացանաւորներին թող չը պատասխանեն, մինչև նրանք անցնեն դը-

(Շարունակ)

ՄՏՐԱԿ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՅՐԱՆՍԱՅԷՆ ԱՆԱԿՆԱԼԸ

Ֆրանսայի ճակատին վրայ, վերջերս, մեծապէս աչքառու երեւոյթից եղաւ դերման զօրաբանակին Առկոնի մէջ, գաւառականներն հրամայաւորութեան տակ, բուն ու ամենաստատիկ յարձակումը Ֆրանսական զօրաց վրայ: Ֆրանսացիք իրենց կրած զանգուածային ճնշումին տակ տեղի տուին նախ պա՛մ մը, բայց յետոյ ուժգին հակադաճակումով մը թշնամին յաղաթողաւ: արգիւցեցին իսկոյն, ու մասամբ ետ իմացին զայն: Ֆրանսական ծանր հրետանիները՝ որոնց թիւը պատերազմէն ի վեր քաղաքապատու կուած է՝ «կրակէ վարագործ մը» կը քաշեն իրան թշնամին զէմ, որին ա՛ն գամ որ իսկուսու յառաջանալու փորձ մը ընէ ան:

Շատ տարածուած կարծիք մըն էր թէ անցեալ յարանա Ֆրանսական զօրաբանակը ընդհանուր մեծ յարձակում մը պիտի ընէր՝ թշնամին Ֆրանսայի հիւսիսային գրաւուած գաւառներէն վանելու գուրս նետելու: համար իրաւական ճո՛ւղումը անկարգ Պ. Տէլպոլէ՛ք, զոր յիշեցինք մեր վերջին տեսութեան մէջ, յայտարարեց վերջերս, խորհրդարանին մէկ նիստին, թէ Ֆրանսացիք երեք անգամ այդ ընդհանուր յարձակումն ի գործ դնել փորձեցին դա՛նա՛նք բայց չյաջողեցան բնաճակիւր: Պարսի նախարարը գերմանական զօրութեան պարծանքի նոր առիթ մը գտնել ուղած է անշուշտ՝ երեք մեծ ու ճախող յարձակումներ Վերագրելով Ֆրանսացիոյ Ֆրանսական ընդհանուր մեծապէս յարձակումը տեղի չունեցաւ տակաւին: հակառակ անոր որ, վերջերս, Առաքի կ'ըլլէր պատերազմի առիւթն անհայտ զաշխիւն վրայ ցարդ տեղի ունեցած քաղաքականութեան ամենքն անհաշիւ ու արեւնային եղաւ: այս ճիշդ է: Ինչ ու արեւնային եղաւ: այս ճիշդ է: Ինչ ու արեւնային եղաւ: այս ճիշդ է: Ինչ ու արեւնային եղաւ: այս ճիշդ է:

ճակատի կրած ըլլալու իսկ խոնկութեամբ տեղի տալ և նախնայել:

Լսինք որ Ֆրանսական մեծ յարձակումը կատարուած չէ դեռ: բայց արդեօք Ֆրանսացիք հանդարտ ու անշարժ մնացած են: Մտնի յաղթութիւնն է վեր Ֆրանսական զինուոր զօրութիւնը ամէն օր մէկ մէկ քիչ ետ մղել թշնամի բանակը՝ հպատակ ունենալով քիչ վնասով մեծ կորուստ պատճառել Գերմանացիոյ, սպանել, ծնւել դա՛նա՛նք, «կրեւ»: Թշնամին անդադար ինչպէս կ'ըսէ Մեծն Ժօֆոր: Միլիոնաւոր 15 քիլոմէթր տալին՝ Ֆրանսական թնդանթաները կը դուռն կոր հիմա:

Անշուշտ Ֆրանսացիք իրենց խառնուածքին իսկ բերմամբ՝ անհամբեր են թշնամին իրենց հիւսիսի սահմաններէն դուրս նետելու: բայց յաղթութիւնը այս պատերազմին մէջ ան պիտի տանի՝ որ համբերել գիտնայ և կարող ըլլայ թշնամին «բարդ ժամ մը առելի դիմա՛ւ յալ տուլով»: դրամով, հոգեկան ոյժով ու զինուոր զօրութեամբ, ընդհանուր հաւատարմութեամբ մըն է առ հիմա:

Մնաց որ Ֆրանսայի և ոչ մէկ կենսական դիրքն ու կէտը թշնամին ձեռք ինկած է մինչև հիմա: Գերմանք Լիւքսն զատ և ոչ մէկ կարեւոր քաղաք կրցան գրաւել, ու հակառակ իրենց համալաւոր շանթարարի յարձակման՝ Ֆրանսայի մէկ քաաներորդին հալիւ տիրեցին, ու պատերազմը քիչ օրէն տարի մը եղած պիտի ըլլայ: Ի դուր Բարիլը, Քալէն ու վէնա՛նք կէտն չառաւել ու նեցաւ: ճախողեցան ազգաղաղ որ իր կառուցին սպանալիքին տակ կը պահէ կոր միշտ գերմանական արծիւը:

Իրաց այս ընթացքով պատերազմը որքան պիտի տեւէ և կամ անհամբեր իրաւով պիտի երկարաճուի՝ արդեօք: Ֆրանսացիք մեծ զօրապետ մը նախատեսած էր թէ «երկար, դա՛նա՛նք յալ տուլ ըլլալ պատերազմը՝ բայց յաղթութիւնը ապահով»: Թնդալարական են դիւտարակներ իր միակամի երեք բառերը՝ long, dur, sur): Իրաւ է որ թագալիր մարդասպանը, Կիւնով, իր ժողովուրդին

թշնամին քառասուն և հինգ տարի իր գէնքերը պատրաստելով ռաբարդի մը պէս ծածուկ՝ դաւաճա՛նք յարձակեցաւ իր վրայ Պերձի-ճացի սահմաններէն, զոր ինքն ալ ետաճախուած էր սակայն իր անընտարներին: Եւ սակայն ինք Ֆրանսա՛ Մտնի մէջ զարկաւ «անպարտելի» ու իր յաղթութեամբ որ Տիւրքերական Պատմութեան մեծագոյն զէպիքն էին պիտի մնայ՝ Բաղաքալիթութիւնը ու աշխարհի ազատութիւնը առ յաւէտ փրկեց թիւրքաւ:

«Երկրորդական տէրութիւն» նկատել սկսել էին դա՛նք գերման զօրականք՝ անոր զօրութիւնը արհամարհելով: Պիսմարք միայն իր դիւային սրտեհուութեամբ վայրեր էր միշտ «Ֆրանսայի անակալութեան» ինչպէս մտախոյզ կ'ըսէ ինք՝ որ անտիկն աղբի մէջ տնկել կ'ուղէր հայրենիքին դրօշը ինք առաջինը եղաւ: հրացան անհելու ու սուրբալու թշնամին դէմ:

Այս, «Ֆրանսայի անակալականը»... ու ի՛նչ խորունկ են մասնաւոր իրենց մէկ մեծ պատմաբանին սա՛ խօսքերը: «Մովորական չպիտի ըլլաւ դուռն երեքը, ու ի՛նչ Ֆրանսա: հասարակ չափին վար կամ վեր պիտի ըլլաւ դուռն միշտ: Զուշնորով կամ փափկութեամբ երբեմն քիչ մը կ'անարգել ըլլաւ գոչէ՛ք բայց կարի յամախ հերոսական և դուռն...»:

